

KREDIT MODUL TIZIMIDA TALABALAR MUSTAQIL TA'LIMDA ISHLAY OLISH KO'NIKMA MALAKALARINI SHAKLLANGANLIGINING XOZIRGI HOLATI

Abdurasulova Atirgul Miktibayevna

Xalqaro nordik universiteti 1-kurs mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasi"da oliy ta'lim jarayonlariga raqamli texnologiyalar va zamonaviy o'qitish usullarni joriy etish, yoshlarni ilmiy faoliyatga keng jalb etish, korrupsiyaga qarshi kurashish, muhandislik-texnik ta'lim yo'nalishlarida tahsil olayotgan talabalar ulushini oshirish, kredit-modul tizimini joriy etish, o'quv rejalarida amaliy ko'nikmalarni oshirishga qaratilgan mutaxassislik fanlari bo'yicha amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish bo'yicha aniq vazifalar belgilab berilgan. Bu yaqin yillar davomida mamlakatdagi deyarli barcha oliy ta'lim muassasalarining kredit-modul tizimida faoliyat yurita boshlashidan darak beradi. Kredit-modul tizimi, bu — ta'limni tashkil etish jarayoni bo'lib, o'qitishning modul texnologiyalari jamlamasi va kredit o'lchovi asosida baholash modeli hisoblanadi. Uni bir butunlikda olib borish serqirra hamda murakkab tizimli jarayondir. Mazkur maqolada oliy ta'lim jarayonida bo'lajak kredit-modul tizimida talabalar mustaqil ta'limda ishlay olish ko'nikma va malakalarini shakllantirishning hozirgi holati haqida fikr-mulohazalar yuritiladi.

Kalit so'zlar: Kredit modul tizimi, individual faoliyat, mustaqil ta'lim, ko'nikma, auditoriya, intensive o'quv, konsepsiya, baholash reytingi.

Introduction:

Bugungi kundagi ta'lim jarayonini tashkil qilishning kredit-modulli tizimi - bu modulli o'qitish texnologiyalari va kredit yoki kredit ta'limi bo'linmalarining kombinatsiyasiga asoslangan o'quv jarayonini tashkil etish modeli hisoblanadi.

"O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasi"da oliy ta'lim jarayonlariga raqamli texnologiyalar va zamonaviy o'qitish usullarni joriy etish, yoshlarni ilmiy faoliyatga keng jalb etish, korrupsiyaga qarshi kurashish, muhandislik-texnik ta'lim yo'nalishlarida tahsil

olayotgan talabalar ulushini oshirish, kredit-modul tizimini joriy etish, o'quv rejalarda amaliy ko'nikmalarni oshirishga qaratilgan mutaxassislik fanlari bo'yicha amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish bo'yicha aniq vazifalar belgilab berilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentning 2019 yil 8 oktyabrdagi Farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasi"ga ko'ra mamlakatdagi oliy ta'lim muassasalarining 85 foizi 2030 yilgacha bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tishi rejalashtirilgan¹. Bu yaqin yillar davomida mamlakatdagi deyarli barcha oliy ta'lim muassasalarining kredit-modul tizimida faoliyat yurita boshlashidan darak beradi.

Adabiyotlar tahlili:

Zamonaviy pedagogik adabiyotlarda o'quv jarayonida mustaqil faoliyatning to'rt turi mavjud bo'lib, ularning har biri rejalashtirish va post-yangi maqsadning o'ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turadi, ya'ni:

- o'qituvchi yordamida maqsadlarni belgilash va tadbirlarni rejalashtirish;
- faqat maqsadni belgilash o'qituvchining yordami bilan amalga oshiriladi, ishni rejalashtirish talaba tomonidan mustaqil ravishda amalga oshiriladi;
- maqsadni belgilash va rejalashtirish talaba tomonidan o'qituvchi tomonidan qo'yilgan vazifa doirasida mustaqil ravishda amalga oshiriladi;
- ish talaba tomonidan o'z tashabbusi bilan amalga oshiriladi: u o'qituvchining yordamisiz ishning mazmunini, maqsadini, rejasini o'zi belgilaydi va uni mustaqil ravishda bajaradi.

Kredit modul tizimida talabalarning bilim-ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha bir qator pedagog olimlar ilmiy izlanishlar olib borishgan, bular qatorida: N.E.Azimova, M.E.Axmedova, O.V.Treskina, YE.V.Siganova, Z.Q.Ismoilova, X.A.Kadirova, SH.X.Kenjayev, G.I.Maxmutova, Z.T.Saliyeva va boshqalar izlanishlarida ko'rishimiz mumkin bo'ladi.

Shuningdek mustaqil ta'lim ishlarini tashkil etish va talabalardning ko'nikma malakalarini rivojlantirish borasida: SH.Z.Taylanova, J.S.Toshmatova, Z.B.Jalilov,

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 08.10.2019 yildagi PF-5847-son

S.U.Mavlonova, R.Mamatqulova, K.N.Kudryavsev, T.N.Panayeva,
I.A.Cherkashinlarning tadqiqot ishlarida yoritilgan.

Metod va materiallar:

Kredit-modulli tizimning joriy etilishi o'qituvchi va talabaning samarali ishini rag'batlantirishning muhim omilidir. Modul va kredit tushunchasi - modullar ma'lum bir professional faoliyat ob'ektiga muvofiqlik belgisi bilan birlashtirilgan ta'lim elementlari tizimi sifatida ishlab chiqilgan. Ikkinchisi, o'quvchining aqliy faoliyati jarayonida ushbu ma'lumot bilan ishlashga imkon beradigan, mustaqil mantiqiy tuzilishga va tarkibga ega bo'lgan ma'lum miqdordagi ma'lumot sifatida qaraladi.

Xorijiy tajribaga ko'ra, kredit-modul tizimida o'quv jarayoni har semestrda 2-4 tagacha moduldan iborat bo'ladi. Modulda jamlangan fanlar osondan murakkablik sari, nazariy-uslubiy fanlardan amaliy fanlarga qarab hamda mantiqiy jihatdan bir-birini o'zaro uzviy to'ldirish printsipli asosida shakllantiriladi. Talaba mutaxassis bo'lib shakllanishi uchun nafaqat axborotlar, balki ularni qayta ishlash, amaliyotga joriy qila olish malakasiga ega bo'lishi talab etiladi.

Modulga asoslangan o'quv dasturlari maxsus sxema asosida ishlab chiqiladi va quyidagilarni o'z ichiga qamrab oladi:

o'quv maqsadi hamda vazifalarning to'liq ochib berilishi;

talabaning fanni (kursni) boshlashi va tugatishidan keyingi orttirishi lozim bo'ladigan malakasiga qo'yiladigan talablar;

modul tarkibiga kirgan har bir fanning qisqacha mazmuni (sillabus), ya'ni ma'ruzalar mavzulari, seminar va amaliy mashg'ulotlarning rejasi, mustaqil ta'limni baholash uchun mo'ljallangan topshiriqlar;

o'qitishning qisqacha bayoni: ta'lim berish usul hamda vositalari; bilimlarni baholashning usul va shakllaridan iborat.

Modul asosida o'qitish tizimida talabalar bilimi, malakasi hamda ko'nikmasini baholashda reyting baholash tizimidan foydalaniladi. Unda talabaning barcha o'quv faoliyati, ya'ni auditoriya va auditoriyadan tashqarida olgan, o'zlashtirgan bilimlari ball berish orqali baholanadi. Bu o'z navbatida oliy ta'limda taxsil olayotgan yosh

kadrlardan o'z sohalari bo'yicha yetuk mutaxassis bo'lish bilan birgalikda o'zlari egallayotgan sohalari bo'yicha mustaqil faoliyat yurita oladigan, zarur paytda mustaqil fikr yurita oladigan raqobatbardosh kadrlar bo'lishlarini talab qilmoqda.

Ta'lim jarayonida talabani mustaqil ta'lim olishini faollashtirish zarur. Mustaqil ta'lim masalasini qo'yilishi, yechish, o'z-o'zini nazorat qilish va baholashning yo'llarini talaba tomonidan tanlanishi va bajarilishi bilan xarakterlanadi. Hozirgi vaqtda oliy ta'limda o'quv jarayoni mutaxassislarni har tomonlama shakllantirishga yo'naltirilgan bo'lib, ularning ma'lum kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalarni egallash sharoitida talabalarning bilish faoliyatini rivojlantirish va boshqarish bo'yicha har tomonlama tizimli ish olib borishni talab etadi. Oliy ta'limda dars jarayoni ko'plab ma'lumotlar sig'imini egallashga, samarador, ijodiy tafakkurni shakllantirishga, shaxsning intellektual salohiyatini rivojlantirishga, mantiqiy tahlil va ma'lumotlarni har tomonlama qayta ishlashga bo'ysundirilmog'i lozim. Mutaxassislar tayyorlashda zamonaviy talablarga binoan ta'lim jarayonini tashkil etishning muhim shartlaridan biri talabalarning mustaqil o'quv faoliyatini faollashtirish hisoblanadi. Talabalarning mustaqil ta'lim olish tizimida mustaqil ta'lim mazmuni uning asosini tashkil etadi. Mustaqil ta'lim mazmunini mustaqil ta'lim materiallari, ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchilarning faoliyati tashkil etadi. Bunda o'qituvchi va talaba muloqoti asosiy rol o'ynaydi. Mustaqil ta'lim olishning asosiy vositasi - bu mustaqil ta'lim materiallaridir.

Natijalar:

Zamonaviy ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy bilimlarni talabalarga yetkazib berish asosida ma'lum faoliyat ko'nikma va malakalarni shakllantirish, faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan nazariy va amaliy bilimlar darajasini baxolash o'qituvchidan yuksak pedagogik mahoratni, ta'lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da ta'lim jarayoniga yangi pedagogik texnologiyalarni kiritish ta'kidlanadi. Pedagogik texnologiya bu ta'lim jarayoniga sistemali yondashuv bo'lib, unda ta'lim

jarayonining tashkil etishda texnika va inson imkoniyatlari hisobga olinadi va ularning o'zaro munosabati ta'limning optimal formalari yaratilishiga zamin bo'ladi. Pedagogik texnologiyalarni quyidagi tarkibiy qismlarga bo'lish mumkin:

- ta'lim - tarbiya ishtirokchilari shaxsiga qo'yiladigan ijtimoiy talablar;
- hamkorlik faoliyati a'zolarining kasbiy tayyorgarligi;
- ta'lim jarayoning maqsadi, mazmuni, mohiyati, amalga oshirish vositalari;
- ta'lim jarayonini differentsiyalashtirish;
- ijodiylik.

Ya'ni shaxs:

manbani o'zi o'qiganida 10 %;

ma'lumotni eshitganida 20 %;

sodir bo'lgan voqea, hodisa yoki jarayonni ko'rganida 30 %;

sodir bo'lgan voqea, hodisa yokijarayonni ko'rib, ular to'g'risidagi ma'lumotlarni eshitganida 50 %;

ma'lumot (axborot)larni o'zi uzatganida (so'zlaganida, bilimlarini namoyish etganida) 80 %;

Muhokama:

Mustaqil ishning belgilari sifatida quyidagilar ajratiladi: kognitiv yoki amaliy vazifaning mavjudligi, muammoli masala; topshiriqlar vaqti; ruhiy stressning namoyon bo'lishi; qo'yilgan vazifalarni hal qilish jarayonida talabalarning vijdonlilik, mustaqilligi va faolligi; talabalarning mustaqil, bilim va amaliy faoliyatini boshqarish. Shunday qilib, mustaqil ishning asosiy qismi butun o'quv jarayonini belgilaydigan bilim yoki muammoli vazifadir. Mustaqil ish faoliyat xarakteriga ega va shuning uchun uning tarkibida faoliyatga xos bo'lgan tarkibiy qismlarni ajratish mumkin: motivatsion aloqalar, aniq vazifani belgilash, amalga oshirish usullarini tanlash, bog'lanishni boshqarish, boshqarish. Mustaqil ishni muvaffaqiyatli bajarish uchun quyidagi shartlar bajarilishi kerak:

o'quv topshirig'ining motivatsiyasi;

kognitiv vazifalarni aniq bayon qilish;

ishni bajarish algoritmi, usuli, talabaning uni bajarish usullari to'g'risida bilimi;

o'qituvchi tomonidan hisobot shakllarini, ish hajmini, uni topshirish vaqtini aniq belgilashi;

konsalting yordam turlarini aniqlash (sozlash, tematik, muammoli konsultatsiyalar);

baholash, hisobot berish va boshqalar mezonlari;

nazorat turlari va shakllari (seminar, test sinovlari, seminar va boshqalar).

Mustaqil ish talaba faoliyatidagi takrorlash va ijodiy jarayonlarni o'z ichiga oladi. Bunga qarab mustaqil ishning uchta darajasi ajratiladi.

Talabalar uchun mustaqil ta'limni tashkil etish va boshqarishning pedagogik texnologiyalari talabalarning intellektual rivojlanish darajasini, shuningdek kasbiy va umumiy nazariy tayyorgarlikni, shaxsiy imkoniyatlar va moyilliklarni hisobga olgan holda tabaqalashtirilgan yondashuvni ta'minlaydi.

Talabalarning mustaqil ishlarining asosiy belgilari:

kognitiv yoki amaliy vazifaning mavjudligi, muammoli savol yoki vazifa va ularni bajarish vaqti, yechimi;

belgilangan vazifalarni hal qilish jarayonida talabalarning mustaqil faoliyati;

mustaqil faoliyat ko'nikmalariga ega bo'lish;

talabalarning mustaqil bilim va amaliy faoliyatini boshqarish va o'zini o'zi boshqarish.

Mustaqil ishning asosiy nuqtasi kognitiv yoki muammoli. Bu mustaqil ish jarayonini belgilaydigan, o'quv va kasbiy vazifalarni bajarish uchun tayyorgarlik va mustaqil qaror qabul qilishni ta'minlaydigan vazifaning mavjudligi.

Talabalarning mustaqil ishining asosiy funktsiyalari: kognitiv, Prognostik, tuzatuvchi va tarbiyaviy.

Kognitiv funktsiya talabaning fanlar bo'yicha tizimlashtirilgan bilimlarni o'zlashtirishi bilan belgilanadi. Bashoratli funktsiya-bu mumkin bo'lgan natijani ham, topshiriqning bajarilishini ham o'z vaqtida oldindan bilish va baholash

qobiliyati. Tuzatish funksiyasi-o'z faoliyatini o'z vaqtida sozlash qobiliyati. Ta'lim funksiyasi-xarakter xususiyatlari sifatida mustaqillikni shakllantirish.

Talabaga qanchalik ko'p mustaqillik berilsa, u har bir mavzu bo'yicha o'rganishi kerak bo'lgan bilim miqdorini aniqroq aniqlash kerak. Buning uchun mavzu mavjud-asosiy tushunchalar va qoidalar ro'yxatini, shuningdek ularni o'zlashtirishning mantiqiy asoslarini (reproduktiv, konstruktiv yoki ijodiy daraja) o'z ichiga olgan bilim bazalari. Mavzu bo'yicha bilimlar bazasini o'zlashtirish modeli sanab o'tilgan tushunchalar, nazariy va amaliy bilimlarning qaysi biri ijodiy, qaysi biri esa, tegishli ravishda, takroriy va konstruktiv darajalarda o'rganilishi kerakligini aniq belgilashi kerak. Har bir tematik bilimlar bazasida tegishli nazorat shakllari ta'minlanishi kerak.

Odatda, talaba o'z qobiliyatlari va imkoniyatlarini darhol baholay olmaydi. Shu sababli, o'quv faoliyatini o'z-o'zini tashkil etish jarayoni nisbatan bo'lsa-da, ajratilgan davrlarga bo'linadi:

xatolarning sabablarini aniqlash uchun o'qituvchining talabalar faoliyatida bevosita ishtirok etishini ta'minlaydigan boshlang'ich tashkilot;

talabalarning bilimlarini mustaqil shakllantirish jarayonida o'qituvchining bevosita ishtirokini talab qilmaydigan o'z-o'zini tashkil etish.

Conclusion:

Shunday qilib, talabalarning mustaqil ishlarining samaradorligi uchun bir qator shartlar zarur. Birinchidan, volumetrik sinf va mustaqil ra-botlarning kombinatsiyasini ta'minlang. Ikkinchidan, talabalarning mustaqil bilim, ilmiy va ishlab chiqarish faoliyatini tashkil etishning yangi texnologiyalaridan foydalanishni o'z ichiga olgan auditoriyada va undan tashqarida talabalar ishini uslubiy jihatdan to'g'ri tashkil etish. Bundan tashqari, mustaqil ishning maqsadi va vazifalarini aniq belgilash; talabalarning mustaqil ish zarurligiga ongli munosabati;

mustaqil ishlarni bajarish uchun asosli tarkib mavjudligi;

talabalarni o'z-o'zini ta'minlaydigan o'quv va kognitiv faoliyat tarkibidagi mavjud farqlar, ularning motivatsiyasi va o'zini o'zi ta'minlaydigan ishlarni tashkil etish qobiliyati asosida darajalar bo'yicha taqsimlash;

har bir talaba tomonidan ma'lum bir o'quv davrida bajarishi kerak bo'lgan mustaqil amaliy ishlar hajmini aniq amaliy ishlar va ularni amalga oshirish bo'yicha tavsiyalar;

o'qituvchi tomonidan har bir ishni baholash talablarini bilish;

o'qituvchidan kerakli maslahatlarni o'z vaqtida olish imkoniyati.

Mustaqil ta'limning tashkil etilishi va borishi ustidan nazoratni ta'minlash va talabani uning sifatli bajarilishi uchun rag'batlantirish choralari. Ushbu shart dastlabki uchtasida u yoki bu shaklda bo'lishi kerak, shunda nazorat ma'muriy emas, balki umuman talabalarning mustaqil ishlarining samaradorligiga ta'sir ko'rsatadigan to'liq didaktik shartga aylanadi.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 08.10.2019 yildagi PF-5847-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 20-apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.
3. Ishmuxamedov R.J. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari. T. 2004.
4. Muslimov N.A., Quysinov O.A. Kasb ta'limi o'qituvchilarini tayyorlashda mustaqil ta'limni tashkil etish. Metodik qo'llanma. Toshkent: TDPU. 2006.
5. O'rinov V. "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalarida ECTS kredit-modul tizimi: Asosiy tushunchalar va qoidalar". El-yurt umidi jamg'armasi va Respublika oliy ta'lim Kengashi bilan hamkorlikda tayyorlangan. Qo'llanma. 10 avgust 2020 yil.
6. Qo'ysinov O.A. Uzluksiz ta'lim tizimida uzviylikni ta'minlash taraqqiyoi me'zoni. "Texnologiya va professional ta'limni modernizatsiyalash, muammo va yechimlar" mavzusida Respublika miqyosida ilmiy-texnik anjuman. Buxoro. 20.11.2020.